

Losonczi András könyörgései

I

Oratio pia tam mane quam vesperi.¹

Örök, mindenható, kegyelmes, élő, áldott Atya Úr Isten! Áldunk, dicsérünk és felmagasztalunk tégedet a te szent Fiaddal és szent Lelkeddal egyetemben mindazokért a jókért, lelkiekért és testiekért, melyekkel bennünket ez óráig kegyelmesen meglátogattál; és könyörgünk, légy irgalmas és kegyelmes minden tehozzád kiáltó szegény bűnösöknek s minékünk is, őrizz meg minket mint szemeidnek fényét, a te szárnyaidnak árnyékában rejts el minket. Végy körül minket a te kiváltképpen való atyai gondviseléssel, mint valami pajzzsal. Világosítsd meg szemeinket, ne aludjunk el a halálban, hogy azzal ne dicsekedhessék az ördög, a mi lelki ellenségünk, hogy minket meggyőzött volna.

Gondviselő, felséges Úr Isten, kinek gondja viselése kiterjed még a hajszára is, még a fűszálra is, még a fészekből leeső verébfiakra is, anyánk méhétől fogva való kegyelmes, édes Istenünk, ki még akkor is a mi Istenünk voltál, mikor a mi anyáinknak emlőjén függöttünk. Viselj gondot a te anyaszentegyházadnak tagjai között mireánk is, hogy mi is élhessünk a te nagy Nevednek dicséretére, tisztességére, anyaszentegyházadnak hasznára és lelkünknek örök üdvösségére. A te jó Lelked vezéreljen egyenes úton minket.

Ne adj minket sem a mi indulatainknak kezeibe, sem a mi veszedelmünkre igyekező ellenségeinknek kívánságukra, megcsúfolásukra. Adj minékünk a te Neved tisztességére néző jó életet, hogy mi a mi hitünket és tudományunkat életünkkel is – amennyire lehet – követhessük, ékesíthessük, hogy a mi gonosz életünk miatt a kívül valóktól sem a te Neved ne káromoltassék, sem a szent gyülekezet ne szidalmaztassék. Ha amikor az emberi gyarlóságnak miatta valami vétekben elesendünk, kegyelmes, édes Istenünk, mint hogy igen jól tudod te azt, hogy mi a mi természetünk szerint angyalok nem vagyunk, hanem romlandó, töredékeny cserép edények, tedd aláink a te kezeidet, hogy meg ne romoljunk, és emelj fel az esetből kegyelmesen, és engedjed, hogy lehessünk mi azoknak számok közül valók, kik a te hatalmas isteni erőddel, hit által őriztetnek az üdvösségre. Adj erőt, egészséget minékünk a mi tisztunkban és hivatalunkban a te tisztességedre való eljárásra.

A tanítókat igazgassad szent Lelkeddal, hogy közöttünk a te szent Igédet tisztán, igazán hirdethessék. A te közöttünk való anyaszentegyházadat, melyet szent Lelkeddal, szent Igéddel gyűjtöttél, szedegettél, oltalmazd, védelmezd a pokolbeli ördögtől és annak minden ártalmas tagjaitól, kik ennek hamis tudománnyal, veszedelmes tévelygéssel, dögleletes bálványozással megvesztegetésére igyekeznek.

A főrendeket bírdad isteni erőddel, hogy a község előtt keresztyéni jó életnek példájával naponként tündökölhessenek. Szenteld meg a vitélő rendet, kiket országunknak békességes megmaradására rendeltél. Áldd meg a városi (falusi) községet, adj szeretetet, egyességet közinkben, hogy mintegy Krisztus gyülekezetének tagjai, egymást szerethessük.

¹ Kegyes könyörgés reggelre és estére egyaránt.

Ez mi nyomorult városunkban (falunkban) lévő szent serege az [...] mitőlünk tenéked [...] gondviselésed alá ajánlott [...] minden szükségükben tehozzád igaz [...] híveidnek óhajításuknak, légy az Úr Krisztusért kegyes meghallgató és szükségüknek beteljesítő Istene.

És amint hogy bennünket az estére (reggeli időre) tűrhető egészségben és békességben juttattál, kiért a te Neved áldassék mindörökké, így a holnapi napra is (estére is) juttass minket minden hozzánk tartozóinkkal egyetemben, mind testünknek, lelkünknek, melyeket szent kezeidben ajánlunk, oly egészséges ép voltával, melyet tenéked (a holnapi napon) hálaadó szívvel megköszönhessünk, szent Fiad által, a mi Urunk Jézus Krisztus által, aki minket ekképpen tanított imádkozni: Mi Atyánk, ki vagy stb.

Ezeket írtam Putnokban, mikoron a Tiszán által jöttem volna Debrecenből a török járásakor, a frateremnél Losonczy Mátyásnál commorolván, én Losonczy András. Anno 1660. die 21. Maji, mpria.²

II

[Az eleje hiányzik]

Ez mi szegény országunkban újítsd meg a mi napjainkat örömmel, s keserves szívűeknek szíveiket vigasztald meg a te megszabadító s vigasztaló kegyelmeddel.

Te birodalmadban vannak, Uram, a hatalmasoknak szíveik, mint a vizeknek folyásuk; azért a te szent evangéliumodat annak hirdetőivel és vallóival egyetemben azok ellen tartsd meg, mint régenten Noét a bárkában, a zsidókat a Veres tengernek gyomrában, a három ifjakat az égő kemencében, Dánielt az oroszlánok vermében hatalmasan megtartottad.

Ez mi nyomorult városunkat is, benne lévő választott fiaiddal és leányaiddal, őrizzed, oltalmazd minden elviselhetetlen keserves nyomorúságoktól és a mireánk törőknek gonosz igyekezetektől.

Adj pihenést, Uram, ennyi sok ínségünk között és békességes megmaradást a te szárnyaid alatt, hogy mi a te kegyelmes segítségédért és oltalmazásodért a te híveddel tégedet a te szent Fiaddal és szent Lelkeddal hálaadó áldozattal tisztelhessünk és felmagasztalhassunk mostantól fogva mindörökké, ámen.

Finis impositus Putnokini, Anno 1660. die 21. Maji, mpria.³

III

Oratio matutina ad Deum.⁴

Oh minden irgalmasságnak és kegyelmességnek Istene és Atyja, mi, te szegény méltatlan szolgálók és szolgálók, megismerjük magunkban, hogy miképpen bűnben születettünk, azonképpen álnokságban éltünk, és megrontottuk minden hagyományaidat⁵ gondolatunkban, szólásunkban és cselekedetünkben, mindenekben

² ... testvéremnél ... tartózkodván ... 1660. május 21-én, saját kezemmel.

³ Befejeztem Putnokon, 1660. május 21-én, saját kezemmel.

⁴ Reggeli imádság Istenhez.

⁵ törvényeidet, parancsaidat

magunk akaratának kívánságait és testünknek gonosz indulatait követvén, nem is akarván a te szent Igéddel és Lelkeddel igazgattatni. Minek okáért megérdemlünk minden szégyent és gyalázatot ez életben, a következőben pedig örök kárhozatot a pokolnak tüzeiben, ha csak a te igazságod és a mi bűneink szerint bánsz, Uram, mivélünk.

De kérünk tégedet, oh mi mennyei szent Atyánk, Fiadért, a Jézus Krisztusért, és a mi miattunk rajta esett keserű halálának és véres kínszenvedésének – melyet, elhittük, mi érettünk cselekedett – érdeméért engedd el és bocsássad meg minden bűneinket s ments meg a szégyentől és bosszúállástól, mellyel azokért tartozunk. És bocsásd szent Lelkedet a mi szíveinkbe, ki bizonyossá tegyen minket, hogy te minékünk Atyánk vagy és mi is teneked fiaid és leányaid vagyunk, és hogy elváltozhatatlanképpen⁶ szeretsz minket. Ugyan ezen szent Lelked által vezérelj minket a te igazságodban, s feszítsd meg bennünk inkább-inkább

e világi és testi gerjedezéseket, hogy bűneink inkább-inkább meghaljanak mi bennünk, és szolgálhassunk teneked feddhetetlen igazságban és szentségben e mai napon s életünknek teljes minden idejében, hogy mikoron osztán e halandó élet végben megyen, mennyei országodnak dicsőségében Jézus Krisztusunkban való irgalmasságod által részesülhessünk.

Itt pediglen, oh Uram, hálákat adunk mi teneked szívünknek mélységéből minden te lelkünkkel és testünkkel közlött áldomásaidért, szerelmedből lett elválasztásodért, Fiad által tett megváltásodért, szent Lelked által való megszentelésedért és gyermekségüinktől fogva e mai napig s óráig kegyelmes gondviselésedből való megtartásodért. Nevezet szerint pediglen, hogy ez éjszaka minket megőriztél minden kártól és veszedelemtől, és e mai napnak világosságára egészségben és békességben felvirrasztottál.

Kérünk téged, édes Atyánk, őrizd meg e mai napon is minket minden ártalmas gonosztságtól és valamely téged megbántó nagy bűnbe eséstől. Helyeztesd félelmedet szemeink eleibe, és szent Lelked úgy igazgassa szívünket, hogy valamint gondolunk, szólunk, cselekszünk e mai napon, szolgáljon nagy Nevednek dicsőségére, másoknak hasznukra és a mi lelkiismeretünknek csendességére.

És evégre kegyelmes igazgatásod és védelmezésed alá ajánljuk magunkat és minden útjainkat, mindazokkal együtt, valamelyek mihozzánk tartoznak, áhítatosan esedezvén tenéked, hogy őrizd meg mindazokkal egyetemben minket minden gonosztól, és származtasd áldásodat minden mi tisztességes munkáinkra és igyekezetünkre.

Oltalmazd egészen anyaszentegyházadat e világnak és az Antikrisztusnak kegyetlenségétől, őrizd meg keresztyén fejedelmünket minden támadástól és pártütéstől, adj öneki hosszú és szerencsés országlást mirajtunk. Áldj meg minden egyéb keresztyén királyokat, fejedelmeket, ruházd fel kegyelmeddel őket és tartsd meg minden gonosz ellen.

Áldd meg a tanítókat és minden istenes, jó gondviselőinket azzal a kegyellemmel és ajándékkal, melyeket legszükségesebbeknek ítélsz nekik az ő helyük szerint. Légy kegyelmes mindazokhoz, akik félnek téged és reszketnek ítéleteid előtt.

Vigasztaljad a betegeket és a vigasztalás nélkül valókat, szent angyalaiddal hordozzad és vezéreljed mind szárazon, vízen az igaz úton járókat, szabadítsd meg a keresztyén rabokat, segéljed meg az igaz özvegyeket és árvákat és minden szegény

⁶ megváltoztathatatlanul

szűkölködő gyámoltalanokat, egyszóval mindazokat, kik tehozzád igaz hitnek általa buzgó szívből felfohászkodnak.

Hallgass meg minket etc.

*Finis impositus ibidem 1660. die 21. Maji.*⁷

IV

Oratio Pia.⁸

Oh nagy hatalmú, mindenekkel egyedül bíró, igaz ítéletű, végére mehetetlen nagy tanácsú, irgalmas, kegyelmes, könyörülő szent Úristen, mennynek, földnek, tengereknek és minden benne való állatoknak⁹ teremője, megtartója, igazgatója, a mi Urunk Jézus Krisztusnak dicsőséges szent Atyja, és őbenne, őáltala minekünk is megengeszteltetett, velünk megbékélt kegyelmes, könyörülő Istenünk, édes Atyánk! Hálaadásnak áldozatával tisztelünk tégedet és dicsérjük a te szent Nevedet minden velünk közölt lelki és testi jótéteményeidért, melyekkel minket az üdvözítő Jézus Krisztusban megáldottál, és hogy örök időknél előtte az örök életre elválasztottál, bizonyos időben a te képedre teremtettél, a te anyaszentegyházadnak kebelébe bevetél, a sívó-rívó oroszlának kegyetlenségétől megőriztél, és minden veszedelmek között kegyelmesen megoltalmaztál, és e mai napnak (estének) világosságára jó egészségben, békességben juttattál.

Nagyok, Uram, ezek a te jó voltodnak jó téteményei, irgalmasságodnak cselekedetei, amelyekért a te Neved áldassék mindörökké.

De mi, Úristen, nem tagadhatjuk romlottságunkat, előttünk forognak lelkünket fárasztó álnokságaink. Azért vallást teszünk te szent Felségednek előtte, hogy vétkeztünk és álnokul cselekedtünk, e világnak és a testnek gonosz indulatainak szolgáltunk, a te szolgálidnak, kik a te nevedben szólottak, nem engedünk, előttünk járó gondviselőinkkel, atyáinkkal, anyáinkkal, cselédeinkkel,¹⁰ és az egész föld népével együtt, valakik e siralomnak völgyében méltán nyomorgunk megvalljuk, hogy vétkeztünk és álnokságot cselekedtünk. Méltán cselekedted azért, oh Uram, hogy csak siralommal óhajtuk elpusztult régi, szép hazánkat, keservesen említjük ügyefogyott s rabságra vitetted édes nemzetünket, és hogy idegenre szállott a mi örökségünk.

Oh Úristen, mi magunkban hitetlen, istentelen, gonosz cselekedeteinket megismervén, szíveink... [a folytatás hiányzik]

V

Oratio Matutina.¹¹

Örök, mindenható Isten, Mennynek és Földnek ura, teremője, mi urunk Jézus Krisztusnak dicsőséges, szent Atyja, Ábrahámnak, Izsáknak, Jákobnak, s minekünk is kegyelmes Istenünk. Te szent Felségednek alázatos szívvel, lélekkel nagy hálákat

⁷ Befejeztem ugyanott 1660. május 21-én.

⁸ Kegyes imádság.

⁹ lényeknek

¹⁰ háznépünkkel

¹¹ Reggeli imádság.

adunk szent Fiadnak az Úr Jézus Krisztusnak nevében, minden időbeli elvett kegyelmes ajándékaidért, lelkiekért és testiekért. Kiváltképpen, hogy te minket örök időknél előtte az életre, Krisztus Jézusban, kegyelemből választottál, képedre és hasonlatosságodra teremtettél, szent Fiadnak általa megváltottál, örökös fiaiddá, leányaiddá tettél, Szentlelkeddel a fogadott fiúságra elpecsételtél, igaz és üdvözítő ismeretedre hoztál, üdvösségünk és örök életünk felől bizonyossá tettél, és ez ideiglen minden lelki, testi veszedelmektől kegyelmességedből megoltalmaztál, és a te anyaszentegyházadnak társaságában megtartottál. Annak okáért mindezekért te szent felségednek legyen örökké való hálaadás.

Viszontag Felségednek, mint édes, jó, gondviselő Atyánknak, Istenünknek alázatos szívvel, lélekkel könyörgünk szent Fiadnak, az Úr Jézus Krisztusnak nevében, Szentléleknek vezérléséből, mindennemű kegyelmes ígéreteidnek, lelkieknek és testieknek rajtunk elteljesítéséért, és kérünk téged, hogy a mi ifjúságunknak bűneit és egész életünkben való álnokságainkat, tévelygéseinket, hitetlenségeinket és minden egyéb gonosz cselekedeteinket, kegyelmességedből, szent Fiadért bocsásd meg. Szentlelkednek általa a te megismert igazságodban, üdvösségünk és örök életünk felől való hitünkben és reménységünkben mindvégiglen tarts meg.

Reánk kiárasztott szent Igédnek igaz világosságát, a mi szívünkben és lelkünkben naponként igaz hitnek általa növeljed és öregbítsed.

Áraszd ránk, Uram Isten, minden lelki s testi áldásaidat, és Szent lelkednek általa naponként téríts hozzád bennünket, hogy térhessünk, hogy tégedet jobban-jobban ismerhessünk, félhessünk, szerethessünk, tisztelhessünk, és mindenben a mi fiúi és leányi engedelmisségünk kedves áldozatul te szent Felségednek bemutatthassuk.

Oltalmaz meg, Uram Isten, szomszédságainkban lévő keresztyén országokkal, tartományokkal, várakkal, városokkal, falukkal és azokban lévő híveiddel és szolgálóiddal egyetemben minket is várunkkal, városunkkal, falunkkal, eklézsiáinkkal és házuk népével egyetemben, minden lelki és testi veszedelmektől, kiváltképpen az ördögtől, annak álnokságától, csalárdságától, hamis tudományától, veszedelmes kísértésétől, ártalmas tagjaitól, jövődő veszedelmes hadaktól, háborúságtól, rablástól, dúlástól, tüztől, éhségtől, drágaságtól, veszedelmes betegségektől, hirtelenben való haláltól, égi háborúktól, vészekből, ragyáktól, kövesektől, mennyűtől, kövektől, veszedelmes árvizektől (éjjeli, reggeli ártalmas derektól), bűnbe való eséstől, gonosz hírtől, névtől, gyalázattól, gonosz lelkiismerettől, kétségbe való eséstől és kárhozattól.

Oltalmaz meg, Uram Isten, mind most s mind ennek utána való időkben, idegen népeknek messze földről reánk jöveletektől, közel valóknak kiűzésektől, kártételektől és éles fegyverektől.

Szánd meg, Uram Isten, a te híveidnek ennyi sok keserves nyomorúságát, gyalázatát, romlását és vérek hullását, melyet mind most, s mind ennek előtte való időkben nem csak az idegenek, hanem a minnen fiaink is rajtunk kíméletlenül cselekedtek, hogy mind az idegeneknek, mind a mi fiainknak rajtunk vett győzelmekért, a te nagy Neved ne szidalmaz-tassék.

Örvendeztess meg, Uram Isten, bennünket ennyi sok siralmas és rabságos esztendeink után hatalmas gondviseléseddel, oltalmazásoddal, szabadításoddal és békeségünknek megadásával.

Tartsd meg, Uram Isten, minden országokban, mi közöttünk is, a te szerelmes szent Fiadnak vérével megváltott kicsiny seregedet és anyaszentegyházadat, abban lévő keresztyén fejedelmekkel, igaz hazaszerető urakkal. Országunk megmaradását

szerető vitézlőkkel, jó és szelíd, jámbor életű gondviselőkkel, igazlelkű és hűséges tanítókkal, és a szegény szót fogadó községgel egyetemben a te nagy Nevednek dicsőségéért, mint régenten hatalmasan megtartottad Egyiptomban, a pusztában, Asszíriában, Chal-deában, Zsidó Országban és egyéb helyeken is minden kegyetlenek ellen.

Uram Isten, gyomlálj ki közülünk minden gyűlölséget, visszavonást, haragtar-
tást, bosszúálló lelket, és ajándékozz meg bennünket igaz értelemnek, bölcsességnek,
hasznos tanácsnak, erősségnek, egyességnek, igaz atyafiúi szeretetnek és isteni féle-
lemnek lelkével, hogy mind a te nagy Nevednek tisztességére és dicsőségére tartozó
dolgokban, s mind a mi megnyomorodott hazánknak, és abban lévő anyaszentegyhá-
zadnak oltalmazására és megmaradására szolgáló ügyünkben, egyet érthessünk, egyet
akarhassunk, és egy szívvel, lélekkel nagy hasznosan szolgálhassunk.

Úr Isten, mi kegyelmes, szerelmes szent Atyánk, ki minden állatoknak,¹² na-
gyoknak és kicsinyeknek kegyelmes gondja viselője, őrizője, oltalmazója és tápláló
Atyja vagy. Nagy hálákat adunk mi te szent Felségednek minden időbeli gondviselé-
sedért, s ez el elmúlt éjszakai oltalmazásodért is, szent Fiadnak, az Úr Jézus Krisztus-
nak általa. Viszontag Felségednek, mint kegyelmes Atyánknak alázatosan könyör-
günk, hogy mind most, s mind ennek utána, egész életünknek rendjében őrizz meg,
oltalmaz meg, várunkkal, városunkkal, falunkkal, eklézsiánkkal és házuk népével
egyetemben minden lelki és testi veszedelmektől, adj egészséget, lelki, testi békessé-
get és jó napot, szent Fiadnak az Úr Jézus Krisztusnak általa.

Így tégy mivelünk mi kegyelmes Atyánk Istenünk, a te szent Fiadnak, a mi
urunk Jézus Krisztusnak általa, hogy mi is te szent Felségednek kegyelmes gondvise-
lését és oltalmazását rajtunk látván, a te nagy Nevedet dicsőíthessük, és nemzetségről
nemzetségre te szent Felségedet mind örökkön-örökké felmagasztalhassuk, ámen.
Miatyánk, stb.

VI

Oratio Vespertina.¹³

Örök, mindenható Isten, mi mennyei, szerelmes, szent Atyánk, ki a te mélysé-
ges bölcsességedből a nappalt munkálkodásunkra és az éjszakát nyugodalmunkra
rendelted.

Teljes szívvel, lélekkel, tiszta kezeinket felemelvén, nagy hálákat adunk mi te
szent Felségednek a mi szívünknek buzgóságából, hogy minket e mai napon és éle-
tünknek minden idejében, minden lelki és testi veszedelmektől ily kegyelmesen meg-
őrizvén, tűrhető, csendes és békességes állapotban megtartottál, és ennyi sok javaid-
dal meglátogattál, ez estvéli időben mindezekért mondjuk, hogy te szent Felségednek
legyen örökkévaló hálaadás.

Add meg, mi kegyelmes Atyánk Istenünk, minekünk, hogy fáradságos munká-
inktól, gondjainktól megnyugodván, úgy újíttassunk meg testünkben az álommal,
hogy elménk azonközben testünkkel együtt el ne aludjon, hanem a te szerelmedben
ébren megmaradjon, és a te teremtesednek s üdvözítésednek emlékezete, soha semmi
időben a mi szívünkben ki ne töröltessék.

¹² lényeknek

¹³ Esti imádság.

Add meg ezt is, kegyelmes Úristen, hogy lelkiismeretünk, nem különben mint testünk, az ő csendes nyugodalmában maradhasson meg.

Annak felette nyugovásunkat is úgy rendelhessük, hogy nem a tunyaságnak, hanem fáradtságunknak megnyihítésére álmunkkal élhessünk, hogy a holnapi napra felvirradván, a mi elhagyott munkáinkra szent Nevednek tisztességére, felebarátunknak hasznára, magunk épületünkre tartozó dolgokra, kedvesebben és serényebben térhessünk, teneked, Uram, és felebarátunknak hívebben szolgálhassunk.

Azonközben pediglen míglen aluszunk, befedezvén a te szent kezeiddel, őrizd meg, oltalmazd meg mi kegyelmes Atyánk, Istenünk minket, várunkat, városunkat, falunkat, ekléziánkat, s házuk népével egyetemben gonosz ember szándékától, gyulladástól, éjjeli rettegésektől, gonosz, nehéz álomtól, kárvallástól, minden lelki és testi veszedelemtől, és véletlen veszélytől. A te szent angyaliddal, kérünk, jártass táborot mi körülöttünk, mint régenten Elizeus prófeta körül.

Te légy, Uram, ködöszlopunk miközöttünk és a mi ellenségeink között, mint régenten az izraeliták és egyiptombeliek között, hogy sem az ördögnek kísértése, titkon való lefelkésése, sem semmi egyéb veszedelmek ne árthassanak minékünk.

Nyújtsd ki, Uram, hatalmas kezeidet mireánk, és elménkben, testünkben tisztán tarts meg minket, hogy csendesen nyugován, aluvásunk is legyen a te nagy Nevednek dicsőségére.

Serkents fel, Uram, egészségben, békességben mindnyájunkat a holnapi napra, és minden jóra való igyekezetünkben adj boldog előmenetelt.

És mivelhogy e mai nap sokféle vétkekkel tölünk megterheltetvén múlt el, holott mi szegény, gyarló bűnösök szüntelen a halált velünk hordozzuk. Kérjük annak okáért te szent Felségedet, a mi Urunk Jézus Krisztus szent nevében, hogy valamit te ellened és a te szent parancsolataid ellen vétkeztünk e mai napon gondolatunkban, beszédünkben, cselekedtünkben, látásunkban, hallásunkban, a testi gyarlóságtól, e világtól, az ördögtől megcsalattatván, miképpen az éjszaka sötétséggel mindeneket elborít és elfedez, úgy a te nagy irgalmasságodért minden mi bűneinket temesd és fedezd el, hogy azok miatt a te színed előtt el ne üzettessünk, hanem buzgó szívből származott alázatos könyörgésünkkel és ájtatos esedezésünkkel te előtted bízást megállhassunk, és minden szükséges dolgainkban kedves válasszal járhassunk.

Adj csendes és békességes nyugodalmat, Úr Isten, mindnyájunknak, és lelkiismeretekben nyújts vigasztalást mindeneknek, akik nagy betegségben, avagy egyébféle nyomorúságokban vannak, mert mi szent kezeidbe ajánljuk, minden vigasztalásnak Istene, mi magunkat, várunkat, városunkat, falunkat, ekléziánkat, atyánkfiat, házuk népével és akármi-némű nyomorúságban lévő felebarátainkkal egyetemben.

Hallgass meg minket mindezekben, oh minden irgalmasságnak Istene és Atyja, a te szent Fiadnak a mi Urunk Jézus Krisztusnak kedvéért és érdeméért, ki minket így tanított könyörögni, mondván: Mi Atyánk, stb.

*Szalonnaini 1662. die 28. Martii.*¹⁴

VII

Oratio Vespertina.¹⁵

Kegyelmes Istenünk és az Úr Krisztusban jóakaró édes Atyánk, ez estének idején elődbe járulván, szívünk szerint való hálákat adunk teneked a te szerelmes Fi-

¹⁴ Szalonnán, 1662. március 28-án.

¹⁵ Esti imádság.

adnak, a mi közbenjáró Urunk Jézus Krisztusnak általa, hogy te minket több híveid között e mai napon várunkkal, városunkkal, falunkkal, eklézsiánkkal és házunk népével egyetemben, mindennemű lelki és testi veszedelmektől, melyeket tőled bűneinkért méltán megérdemlettünk volna, nagy kegyelmesen megoltalmaztál, és ez estvéli időre tűrhető egészségben és csendes békességben juttattál.

Ismerjük jótevő, kegyes Istenünk, és előtted alázatosan meg is valljuk, hogy mi e mai napon tégedet sokféle bűneinkkel megbántottunk, melyekért tőled nem egyebet érdemlenénk büntetésnél. De mindazáltal, minthogy minekünk az Úr Krisztusban jóakaró kegyes Atyánkká lettél, bűneink miatt előtted el nem futunk, hanem inkább hozzád folyamodunk, és atyai térdeidhez alázatosan borulván, könyörgünk teneked, hogy minden bűneinket, melyekkel vagy tudva, vagy tudatlanul, vagy titkon, vagy nyilván, vagy szántsándékból, vagy gyarlóságból atyai kedvedet megbántottuk, azokat minekünk az ártatlan báránynak, a magas keresztfának oltárán megáldoztatott Úr Jézus Krisztusnak érdemes áldozatáért kegyelmesen megbocsássad.

Minthogy pedig ím majd a sötét éjszaka reánk következik, melyben a mi nap-pali vigyázásban megfáradt elménk és szemeink az álomban elhunynak, könyörgünk, édes Atyánk, ez éjszaka is végy isteni gondviselésednek szárnya és oltalma alá bennünket.

Őrizd meg várunkat, városunkat, falunkat, eklézsiánkat veszedelmünket szomjúhozó ellenségeinknek titkon való beütésétől, berohanásától, kártevő gyulladásnak véletlen támadásától. Oltalmazd házunk népét és a mi hajlékainkban fejeket nyugalomra lehajtó keresztyén felebarátainkat véletlen veszélytől, váratlan, iszonyú betegségtől, hirtelen való haláltól, az incselkedő Sátánnak veszedelmes csalárdságától, és minden lelki, testi veszedelmektől.

Tartsd meg házunkban és házunk táján tetőled nekünk adatott marháinkat gonosz embereknek kártevő szándékától és ragadozó kezeitől. Mi, Uram, minthogy gyarlóság alá vettettet emberek vagyunk, elalszunk, és az érzékenységek bennünk vigyázni megszűnnek. De te, minden segítségre elégséges Isten, ki az Izraelnek őrizésében sem nem aluszol, sem nem szunnyadozol, te vigyázz miérettünk, te állj strázsát mifelettünk, mert ugyanis ha te nem őrized a mi várunkat, városunkat, falunkat és minket, hiába vigyáznak a mi szemeink és őrizőink. A te hatalmas jobb kezedbe ajánljuk azért a mi lelkünket, melyet a te szent Fiadnak drága vérével megváltottál, teneked ajánljuk bűnös és gyarló testünket, világi életünket, várunkat, városunkat, falunkat, eklézsiánkat, házunk népét, marháinkat és mindenünket, vala-melyeket a te bőséges markodból áldomás gyanánt ingyen vettünk tetőled, és valamelyeket teutánad sáfáru bíru ez árnyék világban. Elhittük, hogy te, kegyes Istenünk, azokat te magadnak és minekünk híven megtartod, és mitőlünk elveszni semmi módon nem engeded.

Tekints, édes Atyánk, atyai kegyelmes szemeiddel az szegény kórbetegekre, hogy őket meggyógyítsad, a Sátán kísértését szenvedőkre, hogy őket Szent Lelkoddal megerősítsd, az keresztyén rabokra, hogy őket megszabadítsad, a gyermekszülőkre, hogy őket boldog s csendes szüléssel megajándékozzad, a megrettent lelkiismeretűekre és bánkódó szívűekre, hogy őket megbátorítsad, vigasztaljad.

Juttass, Uram, minket a holnapi napra is ép elmével, egészséges testtel, lélekkel, megújult erővel, hogy ágyunkból felkelvén, ismét ez te templomodban te elődbe víg szívvel, szép sereggel felgyűlhessünk, és te neked, a te mi reánk való atyai kegyelmes gondviselésédért, a mi közbenjáró Urunk Jézus Krisztusnak buzgó szívből

való hálákat adhassunk, kivel élsz és uralkodol a Szent Lélek Istennek egységében, mindörökkön örökké ámen. Pater noster qui es etc.¹⁶

VIII

Oratio Matutina.¹⁷

Örök, mindenható Atya Úr Isten, minden irgalmasságnak és kegyelemnek Istene. Hálákat adunk mi te Szent Felségednek, hogy te minket teljes mi életünkben és ez múlt éjszakának is sötétségében mindenféle károktól és veszedelmektől megőriztél, nagy kegyelmesen és isteni nagy jó kedvedből e mai napnak világosságára juttattál, szent Igédvel naponként tápláltál, keresztyén gondviselőkkel, istenfélő fejedelmekkel, királyokkal, jámbor tudós tanítókkal és minden lelki, testi adományaiddal meglátogattál.

Könyörgünk tenéked mi kegyelmes Istenünk a te szerelmes Fiadnak az Üdvözítő Úr Jézus Krisztusnak szent nevében, hogy miképpen a földet megvilágosítod a napnak fényével, úgy a mi lelkünket is világosítsd meg a te Szent Lelkeddal, hogy valamit gondolunk, szólunk, és cselekszünk teljes mi életünkben s e mai napon is, minden te szent Felségednek neve dicséretére, mi nekünk lelkünk üdvösségére legyen.

Oltalmaz meg minket mi kegyelmes Istenünk e mai napon is, mindenféle gonosz veszedelmektől. A te őriző szent angyaliddal, kérünk, jártass táborni körülöttünk, hogy a pokolbeli ördögnek semmi kísértése, sem továbbá semmi egyébféle veszedelmek ne árthassanak minekünk. És mivelhogy haszontalan te szent Felségednek segítsége és áldása nélkül minden dolgainkra a mi reggeli felkelésünk: annak okáért kérünk tégedet, áldd és szenteld meg minden munkáinkat és minden istenes cselekedetünket jó szerencsés előmenetellel tedd hasznossá.

Kérjük ezen is továbbá te szent Felségedet, hogy e széles földnek minden szegélyeiben tartsd meg a te anyaszentegyházadat, és támassz annak külső oltalmazására minden keresztyén országokban, és e mi megromlott szegény hazánkban is istenfélő, hatalmas és győzedelmes királyokat, fejedelmeket, kiket isteni erőddel támasztottál, azokat kegyelmességedből tartsd meg. Nevezet szerint nemzetünknek keresztyén fejedelmét és őrállóját, választott királyát tegyed, oh dicsőségnek királya, nyomossá és hosszú életűvé. Hallgasd meg őtet az ő háborúságának napján, s tegyed győzedelmessé ő Jákóbnak Istene! Küldd el neki a segítséget a te szentséges helyedből és Sionból oltalmazd meg őtet. Teljesítsd szent kívánságait, és igazgassad tanácsait, hogy lehessen a te tisztességednek oltalmazója és az igaz hitnek, vallásnak plántálója, azzal ellenkező mindenféle tévelygéseknek gyomlálója és rontója, a szent békességnek megőrzője és tartója.

Rontsd meg ezek által naponként a te erődnök nagyságában a mi kegyetlen ellenségeinket, és engedj minekünk csendességet a mi időnkben e földön és édes hazánkban békességben való megmaradást. Mellettek való tanács urakat, kapitányokat, hadnagyokat, az egész vitézlő népet ajándékozd meg, Úr Isten, egyességnek és bátorságnak lelkével. Adj jó szerencsét, előmenetelt nekik, a te dicsőséges nagy nevednek tisztességére, az egész keresztyénségnek megmaradására, lelki, testi épületére.

Ugyanazon te anyaszentegyházadnak ajándékozz mindenütt jámbor, istenfélő gondviselőket, igaz tudományú és szent életű bölcs tanítókat, és akiket adtál, felséges Úr Isten, igazgassad úgy a te Szent Lelkeddal mind őket, hogy a te szent Igédet hirdethessék nagy haszonnal és ronthassák mindenütt az ördögnek országát nagy bátorsággal.

¹⁶ Mi Atyánk, ki vagy stb.

¹⁷ Reggeli imádság.

Tenéked ajánljuk minden irgalmasságnak Istene mimagunkat, gondviselőinket, vitézlő népeinket, várunkat, városunkat, falunkat, eklézsiánkat és édes házunk népével egyetemben minden jószágunkat és marhánkat.

Teneked esedezünk, Úr Isten, hogy hallgasd meg a szegény kór betegeket, az igaz özvegyeket, árvákat, az úton, földön, vízen járókat, foglyokat, rabokat, a gyermekszülőket, ördög próbájában esteket, bűnök bocsánatjáért szívesen könyörgőket, egy szóval mindazokat, valakik tehozzád igaz hitüknek általa buzgó szívből, lélekből felfohászkodnak.

Ne hagyj, mi Urunk, Istenünk minket a mi sok és számtalan bűneinkért éhséggel, hadal, döghalállal, ellenség fegyverével, sem továbbá semmi egyébféle veszedelmekkel felette megkeserítettetni, és a mi sok bűneink miatt ne űzz el minket a te színed elől, hanem inkább cselekedjél irgalmasságot, kegyelmességet mivelünk minden időben, szegény bűnös fiaiddal, leányaidal. Hallgass meg minket, stb. Pater noster etc. *In parochia Putnokiana 1662. die 20. Novembris.*¹⁸

IX

Oratio Vespertina.¹⁹

Minden hatalmasságokkal bíró és mirajtunk könyörülő Isten, ki vagy egy álatban,²⁰ és tiszteltetel az imádandó Szentháromságban, mi kegyelmes teremtető, megváltó és megszentelő Istenünk, te elődbe járulunk, benned vagyunk reménységünk, jusson elődbe, kérünk, fohászkodásunk.

Nem tagadhatjuk Úr Isten előtted bűneinket, mert jól látod álnokságainkat, álnokul cselekedtünk, a te frigyedtől elszakadtunk, parancsolataidban nem jártunk, intéseidet nem fogadtuk, prófétáidat nem hallgattuk, fenyegetéseidet semminek véltük. Egy szóval minden gonoszságnak követői voltunk.

Ezért a te igaz ítéletedet és büntetésedet méltán ismerjük rajtunk, sőt megvalljuk, hogy ezeknél nagyobb büntetéseidre is volnánk méltók. De a te irgalmasságodért, könyörületességedért és elfogyhatatlan atyai szerelmedért kérünk tégedet, ne fizess érdemünk szerint minekünk, hanem tekints a te szent Fiadnak, a mi Megváltó Urunk Jézus Krisztusunknak ártatlan vére hullására, és ezért cselekedjél mivelünk kegyelmesen.

Látod, Úr Isten, mely igen elhatalmaztanak mirajtunk a mi ellenségeink, egyfelől ólálkodik utánunk amaz mi természet szerint való ellenségünk, a pokolbeli ördög, mint a sívó-rívó oroszlán, keresvén, akit közülünk benyelhessen.

Másfelől veszedelmünkre vigyáznak a hitetlen népek, kik tégedet nem ismernek, és a mi üdvözítő Krisztusunkat is káromlással illetik.

Ezek pártjára hajlottanak e világ fiai is gonosz példájukkal, kiknek minthogy semmi közük nincsen a világossággal, gyönyörködnek inkább a sötétségben, és akkor fújnak gyakorta mi ellenünk kígyó módra mérges követ, azt akarják, Uram, hogy a te szőlődet teljességgel tövéből kitúrják, a te világoskodó gyertyatartódat helyéből kimozdítsák, és szegény maroknyi magyar nemzetünket szintén elfogyasszák.

¹⁸ Mi Atyánk stb. A putnoki parókián, 1662. november 20-án.

¹⁹ Esti imádság.

²⁰ lényekben

Annak okáért ezek ellen és minden egyéb háborgatóink ellen, e reánk következő éjszakának félelmes sötétségében, sőt életünknek minden idejében, szent Felségedtől várunk oltalmat és elegendő segítséget.

Örvendeztess meg, Uram Isten, bennünket ennyi sok siralmas és rabságos esztendeink után hatalmas gondviseléssel, oltalmazásoddal, szabadításoddal és békességeddel.

Támadj fel mellettünk mi győzedelmes királyunk Úr Jézus Krisztus, ki megrontottad az ördögnek országát, meggyőzted e világot, és hatalmasságoddal bírsz minden látható és láthatatlan állatokat.²¹ És ha immár megmentettél az ártalmasabb és erősebb ellenségnek, az ördögnek rabságából, ments meg az ő tagjainak is és pártosinak ellenünk eltökélt szándékuktól, hogy a következő napnak örvendetes fényességére jutván, egyenlőképpen megismerhessünk tégedet lenni e világnak amaz ő fényességes, tündöklő világosságának, akit valakik követnek, sötétségben nem maradnak, hanem életnek világosságánál járnak. Erre az igaz világosságra vezérelj és igazgass minket e homályos sötétségből mi kegyelmes Atyánk, Istenünk a te szent Fiadnak, a mi Urunk Jézus Krisztusnak általa, kivel élsz és uralkodol a Szent Léleknek egységében mind örökké, ámen. *Putnokini 1663. die 20. Febr.[?]*²²

²¹ lényeket

²² Putnokon, 1663. február 20-án [A hónap bizonytalan.]

A könyörgések szerzőjéről, Losonczi Andrásról keveset tudunk. Valószínűleg debreceni diák volt, 1660. március 8-án vagy az után írta alá a cívisváros iskolájának törvényeit.¹ Nem sokáig időzött ott, mert saját feljegyzése szerint május 21-én már a Gömör vármegyei Putnokon volt, ahol a testvérénél, Losonczi Mátyásnál lakott, akiben az itteni református gyülekezet lelkipásztorát feltételezhetjük. A debreceni névsor másik változatában azt is olvassuk egy Losonczi András nevű diákról, hogy *lotor* azaz mosó volt a kollégiumban, tehát a közös étkezéseket követően ő tette rendbe az edényeket bizonyos étkezési kedvezményekért, majd pedig a Bihar vármegyei Margittára ment, minden bizonnyal rektornak.² Ha ugyanazt a Losonczi Andrást rejti a feljegyzés, aki az imádságokat írta, akkor vissza Debrecenbe – ahonnan majd a margittai iskola vezetésére kiküldetett – csak 1663 februárját követően mehetett, mert az imádságokhoz fűzött megjegyzések folyamatos putnoki és szalonnai tartózkodást sejtetnek, talán a Borsod vármegyei Szalonnán is tanítóskodott 1662 folyamán. Minderre közelebbi adataink nincsenek, csak vélhetjük, hogy az itt töltött mintegy három esztendő során talált magának iskolázottságával kapcsolatos hivatalt. A szórványos adatok mindenesetre elegendőek annak megállapítására, hogy Losonczi nem fejezte még be tanulmányait, de a vége felé járhatott az itthoni iskolarendszerben elsajátítható tudományok sorának.

Imádságai egyaránt készülhettek magánáhítatokra és a templomi könyörgések alkalmaira. Ha szalonnai s esetleg putnoki tanítóskodását feltételezzük, akkor tisztéhez hozzá tartozott a nyilvános könyörgések szolgálata. Ebben a tekintetben praktikus okok motiválták imádságainak születését, ugyanakkor ma is átsüt könyörgésein a személyes, bensőséges áhítatosság, azaz imádságainak megvolt a spirituális háttere és indítéka is.

Az imádságok felépítése a hagyományos formát követi, ahogyan erre már a 16. századi könyörgések mintát adtak: megszólítás; kérés, bűnvallás, magasztalás, dicsőítés, hálaadás, imádás; doxologia.³ A nyilvános könyörgésben éppúgy, mint a magánáhítatokon a Miatyánk feltehetően minden esetben része volt az imádkozásnak, miként azt Losonczi többször jelzi is.⁴

Mindenképpen a legjellemzőbb tartalmi vonásként fedezhetjük fel a Biblia hatását, ami a könyörgéseknek sajátosan biblikus stílust kölcsönöz. A Szentírásból merített képek olykor csaknem szó szerinti idézetekkel váltakozva igen erőteljes prózává formálják Losonczi András mondatait. A minta legfőképpen a Zsoltárok könyve, több innen vett mondata a 17. századi református imádságok toposza, gyakran visszatérő fordulata: „...a te szárnyaidnak árnyékában rejts el minket.” Zsolt 63,8; 91,1; „A te jó Lelked vezéreljen egyenes úton minket.” Zsolt 143,10; „A te szent angyaliddal,

¹ Thury Etele: iskolatörténeti adattár II. Pápa, 1908. 123.

² Uo. 125. Az itt szereplő „ductus Margitainum” a rektóriára való távozás kifejezése. Megköszönöm Fekete Csaba debreceni főkönyvtárnok segítségét és adatközlését.

³ Huszár Gál és Huszár Dávid: Imádkozó könyv, 1561, 1574, 1577. Sajtó alá rendezte stb. Fekete Csaba. Debrecen, 2000. XVII.

⁴ Gyulai Éva: „Hajtsd le, Uram, füleidet...” Két 17. századi könyörgés. Egyháztörténeti szemle, 2006/1. 80.

kérünk, jártass tábort mi körülöttünk.” Zsolt 34,8; „...ki az Izraelnek őrizésében sem nem aluszol.” Zsolt 121,4; stb.

A teológiai tartalmat tekintve igen erőteljesen domborodik ki a református jelleg. Egyházfelfogása a Heidelbergi Káté 54. feleletével harmonizál: „A te miközöttünk való anyaszentegyházadat, melyet szent Lelkessel, szent Igéddel gyűjtöttél, szedegettél...” stb.⁵ Ehhez szorosan hozzá tartozik az eleve elrendelés bizonyosságába vetett hit: „Ez mi nyomorult városunkat is, benne lévő választott fiaiddal és leányaiddal...” „...szerelmedből lett elválasztásodért...” „...minket az üdvözítő Jézus Krisztusban megáldottál, és hogy örök időkre előtte az örök életre elválasztottál...” Mindezt áthatja a solus Christus reformátori tanítás melletti bizonyágtétel következetes megvallása, némelykor a puritanizmus kegyességére jellemző vonásokat mutatva.

Szinte megható az az őszinte hazaszeretet, ami lépten-nyomon előbukkan Losonczi könyörgéseiben. Olykor a 16. századi jeremiádok hatását fedezhetjük fel a rabságban sínylődő, elpusztult országért fohászkodó sorokban: „...keservesen említjük ügyefogyott s rabságra vitetett édes nemzetünket, és hogy idegenre szállott a mi örökségünk...” A „haza” és a „nemzet” jelzői: a „szép”, az „édes”, a „szegény”, a „megnyomorodott” egyaránt a féltő szeretet hangját színező fordulatok. A haza sorsáért való aggodás őszinteségét húzza alá a romlásért vállalt személyes felelősség. A nyomorúság oka a haza polgárainak romlottságában keresendő, így a kivezető út sem található meg a lelki megújulás nélkül. Losonczi imádságainak ez a szemlélete is 16. századi örökség, mely jól láthatóan meggyökerezett a hazai református gondolkodásban.⁶

Nem tételezhetjük fel, hogy a könyörgések szerzője ne értesült volna arról, hogy egyre több olyan erőszakos megnyilvánulásnak szenvedő részesei a hazai protestánsok, amelyeket a kormányzat is támogat. Ennek ellenére az uralkodóért való esedezés része a könyörgéseknek. Az uralkodókért való imádkozás gyakorlata bibliai alapon egyébként is természetes volt,⁷ ráadásul az imádságok Felső-Magyarországon, háborús esztendőkből születtek, amikor egy ideig élt a török megszállástól való megszabadulás reménye is. Legfeljebb akkor értetlenkedünk egy kicsit, amikor Losonczi a római katolikus királytól várja el, hogy legyen „az igaz hitnek, vallásnak plántálója, azzal ellenkező mindenféle tévelygéseknek gyomlálója és rontója”, hiszen soraiból egyértelmű, hogy a reformációban megújult egyházat félti az „ördögtől és annak minden ártalmas tagjaitól, kik ennek hamis tudománnyal, veszedelmes tévelygéssel, dögleletes bálványozással megvesztegetésére igyekeznek.”

Az általunk közölt szöveg töredék. Ennek ellenére, éppen tartalmi jellemzői miatt, ma is olvasható kegyességi haszonnal.

⁵ HK 54. kérdés és felelet: Mit hiszel a közönséges anyaszentegyházról? Hiszem, hogy Isten fia a világ kezdetétől fogva annak végéig az egész emberi nemzetségből *Szentlelke és Igéje által* az igaz hit egyességében magának egy kiválasztott gyülekezetet gyűjt egybe, azt oltalmazza és megőrzi; és hiszem, hogy annak én is élő tagja vagyok, és örökké az is maradok.

⁶ Györi L. János: Izrael és a magyar nép történetének párhuzama a XVI-XVII. századi prédikátori irodalomban. In G. Szabó Botond et al. (szerk.): Egyház és művelődés. Fejezetek a reformátusság és a művelődés XVI-XVII. századi történetéből. Debrecen, 2000, Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Nagykönyvtár, 29-52.

⁷ Intelek azért mindennek előtt, hogy tartassanak könyörgések, imádságok, esedezések, hálaadások minden emberekért, királyokért és minden méltóságban levőkért, hogy csendes és nyugodalmas életet éljünk, teljes istenfélelemmel és tisztességgel. I. Tim 2,1-3.

Fogadott fiúságra elpecsételtél*

Adalék a Losonczi András-féle imádságok (1660–1663)

háttéréhez és forrásaihoz

Kéziratban megmaradt, töredékes imádsággyűjteménnyel ajándékozta meg az imádkozás régi kincsei iránt érdeklődőket 2006-ban egy sárospataki sorozat. Dienes Dénes gondozza.¹ Ez a gyűjtemény példája a kéziratos többszörözésben tovább-tovább terjedt 17. századi könyörgések és fohászkodások bőséges termésének, amelyből ez a kegyes kézzel írott néhány tétel szerencsére nem használódott el teljesen és nem vált az enyészett martalékává, mint a hasonló egykorú kegyességtörténeti kéziratos dokumentumok igen nagy többsége. Feltehetőleg a gyülekezeti szertartásokon, egyben a magános református kegyességben jól ismert és szélesebb körben is használatos volt mindegyik imádság. A leíraskor szükségből Putnokon és Szalonnán időző — vagy talán oskolamester és *préoráns* tisztségével felruházott, azt alkalmilag betöltő nagydíák — tehát ezeknek összemásolója lehetett. Nem szerzőnek kell tekintenünk, hanem átvevőnek és alkalmazónak. Erre a megállapításra készítenek az alábbi szövegtörténeti egyezések és megfelelések.

Tudniillik több imádság megjelent nyomtatásban. Valószínűleg több is annál, mint amennyit pillanatnyilag megállapíthatunk. Esetleges forrásául is tekinthetjük némelyik imádságnak a nyomtatásban megjelentet. A többi (még azonosítatlan eredetű) imádságban is fölbukkan számos olyan ismerős s ismétlődő motívum, amelyek nyomán később remélhetjük eredetének vagy legalább mintájának azonosítását.

A források, kapcsolódások és hatások föltérképezése éppen nem könnyű vállalkozás. Egyfelől ösztönösen és tudatosan is általános volt a bibliai könyvek szavaival, szószerinti idézetekkel — ugyanakkor a személyes szükségletekhez vagy kritikus helyzethez való alkalmazással, célzásokkal — átszőtt imádkozás. Ez fokozottan és tudatosan érvényesült az imádságos könyvek szerkesztésében. Másfelől pedig az imádságok felkutatatlan állapota és szinte áttekinthetetlen hagyománytörténeti meghatástörténeti összefonódása nagyon kétségesse teszi, hogy a különféle könyörgések többségének pontosan meghatározható a háttere, eredete, használata; hisz sok változatban ismeretesek a bibliai meg egyéb motívumok, amelyek az egyházi és szertartási nyelvből átszivárogtak a köznyelvbe, bibliás emberek mindennapi beszédébe. Alkalmi vagy rögtönzött imádkozásban, imádságok lejegyzésekor vagy megfogalmazásakor gyakran rájárt ezekre az imádkozó szája és tolla. Ezek nyomdokán haladva, meg aztán latin és német könyveket és magyarázatokat is használva, a nyomtatott könyvek meg kéziratos másolás útján egyaránt terjedő imádságokból minden kegyes írástudó református összeállíthatott maga használatára kéziratos gyűjteményt. Ráday Pál *Lelki hódolása* is ilyen volt eredetileg. 1700 és 1710 között gyakorolt családi és magános áhítata anyagát adta ki könyvalakban. Bármelyik liturgus (prédikátor, mester) szerkeszthetett szertartási segédkönyvet — maga napi szolgálatában való alkalmazásra vagy kiadásra szánva. Azonkívül az imádságok föltűnnek énekeskönyvek, káték, pré-

* Készült az OTKA TS 049863 pályázat támogatásával.

¹ *Szárnyaidnak árnyékában. Könyörgések a 17. századból.* Szerkesztette és az utószót írta Dienes Dénes. Sárospatak, 2006. (Acta Patakina XX.)

dikációk, kegyességi kiadványok részeként vagy függelékeként. Ez tovább bonyolítja a kutató bizonytalanságát és kiúttalannak tűnő tájékozódását. Ezért nem várt öröm, hogy e töredékes gyűjteményben található imádságok csaknem felének sikerült előfordulását (esetleg közvetett) mintáját vagy forrását megnevezni. A többinek is kellett hogy legyen legalább mintája, de eléggé valószínű, hogy legalább részben (részletekben) mindegyik imádság a bőven áradó és sokrétűen öröklődő protestáns kegyességi hagyomány része.

A kéziratos gyűjtemény tartalma

Nincs megállapodott hagyománya az imádságok bibliográfiai regisztrálásának. Az RMNy² elemző bibliográfiai tételeiben a titulust találjuk. Magában ez természetesen alkalmatlan azonosításra. Az énekek (énekes betétek) regisztrálásában és mutatózásában szokásos néhány szavas első sor szintén alkalmatlan. A címfelirat azért sem elegendő, mert igen gyakran visszautal a megelőzőre »Más« szóval. Részben azért sem alkalmas a titulus, mert az átvett imádságok sokszor eltérő funkciót nyernek (eltér az *úzus*), azonosságuk ellenére új a feliratozásuk; részben pedig azért sem, mert az imádságok között érthetően sok az azonos kezdetű. Ez elkerülhetetlen a megszólításban (örök mindenható..., szerelmes édes Atyánk..., Ó, könyörülő..., stb). Esetleg egész szakasz ismétlődik, vagy csak a második bekezdéstől kezdve tér el a magasztaló vagy a bűnvalló rész. Más nyilvántartást kellett elhatároznom. A továbbkutatás és az azonosítás megkönnyítésére idézem az első bekezdést, tehát a megszólítást és magasztalást, ha nem különösen hosszú. Hosszúakból legalább az első teljes mondatot, és az utána következő néhány szót, illetve ¶ bekezdéssel előtt megadom végül a bekezdések számát. Sok énekeskönyv és imádságoskönyv nem tördeli szakaszokra a szöveget, egyetlen bekezdés az egész imádság. Másolatok gyakran nem követik mintájuk tördelését, ezért nem mondhatjuk ki azt sem, hogy az első bekezdés idézése a megoldás. Tanácsosnak mutatkozik — a csonka imádságoknál különösen — legalább egy jellegzetes szószerkezet idézése.³

[I] *Oratio pia tam mane quam vesperi.* [Mindenkorra való hálaadás.]

Örök, mindenható, kegyelmes, élő, áldott Atya Úr Isten! Áldunk, dicsérünk és felmagasztalunk tégedet a te szent Fiaddal és szent Lelkeddel egyetemben mindazokért a jókért, lelkiekért és testiekért, melyekkel bennünket ez óráig kegyelmesen meglátogatnál; és könyörgünk, légy irgalmas és kegyelmes minden tehozzád kiáltó szegény bűnösöknek s minékünk is, őrizz meg minket mint szemeidnek fényét, a te szárnyaidnak árnyékában rejts el minket. [...] mint valami paizzsal⁴ [...] még a fészekből leeső verébfiakra is [...]

— 7 ¶

[II] [Eleje hiányzik! Valószínűleg *Oratio matutina.*]

< ...> Ez mi szegény országunkban újítsd meg a mi napjainkat örömmel, s keserves szívűeknek szíveiket vigasztald meg a te megszabadító s vigasztaló kegyelmeddel. Te birodalmodban vannak, Uram, a hatalmasoknak szíveik [...]

— 3 ¶

² Régi magyar nyomtatványok. *Res litteraria Hungariae vetus operum impressorum.* 1. 1473–1600. Bp. 1971. 2. 1601–1635. Bp. 1983. 3. 1636–1655. Bp. 2000.

³ Hubert Gabriellával és az RMNy csoport tagjaival többször megvitattam ezeket a kérdéseket, segítségüket itt is megköszönöm.

⁴ Két szótagúnak írták és ejtették régebben a szót. Ez kétségtelen például abból, hogy Szenci Molnár Albert zsoltáraiban mindenkor két dallamhangra kell ezt a szót énekelnünk.

[III] *Oratio matutina ad Deum.*

Oh minden irgalmasságoknak és kegyelmességnek Istene és Atyja, mi, te szégyen méltatlan szolgálód és szolgálód megismerjük magunkban, hogy miképpen bűnben születettünk, azonképpen álnokságban éltünk, és megrontottuk minden hagyományaidat gondolatunkban, szólásunkban és cselekedetünkben, mindenekben magunk akaratainak kívánságait és testünknek gonosz indulatait követvén, nem is akarván a te szent Igéddel és Lelkeddal igazgattatni. [...] hogy elváltozhatatlanképpen szeretsz [...] szabadítsd meg a keresztyén rabokat [...]

— 8 ¶

[IV] *Oratio pia.*

Oh nagy hatalmú mindenekkel egyedül bíró, igaz ítéletű, végére mehetetlen nagy tanácsú, irgalmas, kegyelmes, könyörülő szent Úr Isten, mennynek, földnek, tengereknek és minden benne való állatoknak teremője, megtartója, igazgatója, a mi Urunk Jézus Krisztusnak dicsőséges szent Atyja, és őbenne, őáltala minékünk is megengeszteltetett, velünk megbékélt kegyelmes, könyörülő Istenünk, édes Atyánk! [...] Hálaadásnak áldozatával tisztelünk tégedet [...]

<

...

>

— 4 ¶ [Az imádság vége hiányzik]

[V] *Oratio Matutina.* [Mindenkorra való, másutt hálaadó imádság.]

Örök mindenható Isten, Mennynek és Földnek ura, teremője, mi urunk Jézus Krisztusnak dicsőséges szent Atyja, Ábrahámnak, Izsáknak, Jákóbnak, és mi nekünk is kegyelmes Istenünk. Te szent Felségednek alázatos szívvel, lélekkel nagy hálákat adunk szent Fiadnak az Úr Jézus Krisztusnak nevében, minden időbeli elvett kegyelmes ajándékaidért, lelkiekért és testiekért. [...] Reánk kiárasztott [...] Zsidó Országban és egyéb helyeken is minden kegyetlenek ellen.

— 10 ¶;

— A betoldott [*V*] jelű imádságra vonatkozó megjegyzések lentebb következnek a (2) pontnál!

[VI] *Oratio Vespertina.*

Örök mindenható Isten, mi mennyei szerelmes szent Atyánk, ki a te mélységes bölcsességéből a nappalt munkálkodásunkra és az éjszakát nyugodalmunkra rendelted. Teljes szívvel, lélekkel, tiszta kezeinket felemelvén, nagy hálákat adunk [...] mint régenten Elizeus próféta körül. [...] színed előtt el ne üzettessünk [...]

— 11 ¶

[VII] *Oratio Vespertina.*

Kegyelmes Istenünk és az Úr Jézus Krisztusban jóakaró édes Atyánk, ez estének idején elődbe járulván, szívünk szerint való hálákat adunk tenéked a te szerelmes Fiadnak, a mi közbenjáró Urunk Jézus Krisztusnak általa, hogy te minket több híveid között e máj napon várunkkal, városunkkal, falunkkal, eklézsiáinkkal és házunk népével egyetemben, mindennémű lelki és testi veszedelmektől, melyeket tőled bűneinkért méltán megérdemlettünk volna, nagy kegyelmesen megoltalmaztál, és ez estvéli időre tűrhető egészségben és csendes békességben juttattál. Ismerjük jótevő kegyes Istenünk [...] a magas keresztfának oltárán megáldoztatott [...] csendes szüléssel megajándékozad [...]

— 7 ¶

[VIII] *Oratio Matutina.*

Örök, mindenható Atya Úr Isten, minden irgalmasságnak és kegyelemnek Istene. Hálákat adunk mi te Szent Felségednek, hogy te minket teljes mi életünkben és

ez múlt éjszakának is sötétségében mindenféle károktól és veszedelmektől megőriztél, nagy kegyelmesen és isteni nagy jó kedvedből e máj napnak világosságára juttattál, szent Igéddel naponként tápláltál, keresztyén gondviselőkkel, istenfélő fejedelmekkel, királyokkal, jámbor tudós tanítókkal és minden lelki, testi adományaiddal meglátogattál. Könyörgünk tenéked [...] e széles földnek minden szegeletiben tartsd meg a te anyaszentegyházadat [...]

— 9 ¶

[IX] *Oratio Vespertina.*

Minden hatalmasságokkal bíró és mirajtunk könyörülő Isten, ki vagy egy álatban, és tiszteltetel az imádandó Sentháromságban, mi kegyelmes teremő, megváltó és megszentelő Istenünk, te elődbe járulunk, benned vagyon reménységünk, jusson elődbe, kérünk, fohászunk. [...] Nem tagadhatjuk Ur Isten, előtted bűneinket [...] szegény maroknyi magyar nemzetünket szintén elfogyasszák. [...]

— 8 ¶

Források és megjegyzések

A felsoroltak közül — mostani ismereteink szerint — a 17. század folyamán (esetleg ennél is korábban) nyomtatásban megjelent öt imádság: a [III], [V], [*V*], [VII] és [VIII] sorszámúak. Az előfordulások bibliográfiai és más (szövegkritikai) fontosabb részletei, egyes adalékai alább következnek. Nem sorolom el az összes már tisztázott előfordulást és megállapított összefüggést, mert ezek száma az azonosítatlan vagy csonka imádságos és énekeskönyvek példányainak ép példányból való kiegészítése nyomán, vagy eddig ismeretlen kiadások, levéltári adalékok feltárása eredményeként amúgy is növekedhet később.⁵ A még föl nem derített részleteket — reménység szerint — szívós továbbkutatással tisztázhatjuk. Hasonlóképpen későbbi elemzésre vár még a szerkesztés, retorika, nyelvezet számos jellemző vonása és kegyességtörténeti értékelése. Az imádságok ilyen feldolgozásának éppen úgy nincs kellő hagyománya, mint az imádságok nyilvántartásának, regisztrálásának.

(1)

A [III] imádság megvan például a Kassán, 1662-ben nyomtatott énekeskönyvben,⁶ de a kézírásos és a nyomtatott szövegváltozat elkülönül az egyes szám illetve többes szám használatában. Bizonyra volt olyan korábbi forrás (magánhasználatra szánt imádságos könyv?), amelyet gyülekezeti használatra valaki átalakított. Ez maga a másoló Losonczy András is lehetett volna: Lehetett volna annak a gyűjteménynek az összeírója (megalkotója) szintén vagy inkább az a valaki, akitől másolt. Kevésbé valószínű, de nem teljesen lehetetlen, hogy a fordítottja történt. Azaz, hogy valaki egy gyülekezeti imádságos vagy szertartásos gyűjteményből (graduálból) átvette, de mindjárt át is alakította magános áhítatosság céljára úgy, hogy a többes számot következetesen az egyéni vagy családi imádkozáshoz jobban illő és sokkal személyesebb egyes számra cserélte. Olyan jelenség ez, amelyben a liturgikus fegyelem és a nyelvi, nyelvészeti tanultság összevegyül. Soká vitatott volt hazánkban a grammatikai szám és az individuális vagy kollektív jelentés kapcsolata. Voltak, akik az úrvacsorai gyónó kérdésekre elhangzó válaszban helytelenítették az egyes számot (*hiszem és vallom*), erősködtek, hogy a többes számú igealak helyes (*hisszük és valljuk*). Téved-

⁵ Nem volt módom eddig például az összes lőcsei és váradi énekeskönyv imádságainak regisztrálására.

⁶ RMK I. 990 A^{3a}—A^{4b}= pp. 5-8. Az énekeskönyv csonkasága miatt csak következtetnünk lehet, hogy ennek az énekek után külön füzetjelzéssel és újra kezdődő paginálással nyomtatott 57 lapos résznek *Buzgó hálaadások és könyörgések, Áhítatos könyörgések* vagy hasonló címe volt. Szintén megvan ez az imádság a lőcsei énekeskönyvekben, például az 1682. éviben (RMK I. 1287, 5–9).

tek. Elhomályosult nyelvérzékből és anyanyelvünk helytelen szemléletéből ered az ilyen követelés és meggyőződés. Nem igazán jól értékeli sem ragozó nyelvünk szerkezetét és sajátosságait, sem pedig az imádság mivoltát, aki ilyesmin agyaskodik. Magyar nyelvünk sokszor egyes számot használ, amikor a legtöbb nyugat-európai nyelvben kötelező a többes szám. Napjainkban is megtörténik, hogy a helyi lelkész tetszése szerint módosít azon, ami nem az ő ízlése szerint való, vagy amit jártasság hiányában nem képes érdemében becsülni. A többes számú igealakokra törekvés a Benedek Mihály-féle énekeskönyv szerkesztésében (1806) is érvényesült, nem szólva egyes Ágendákról. Geleji Katona intette a gyülekezeti lelkészeket, hogy imádkozásban Istent tegezve szólítsák, mert talán voltak olyanok, akik a hollandokat követték volna (tudniillik ők magázzák Istent énekeikben és imádkozásban). Nem zárja ki a közösségi jelleget az egyes szám, illetve nem biztosítja gépiesen a kollektív értelmet a többes szám. Legyen személyes az egyénileg válaszoló gyülekezeti tagok hitvallása és a közösségi imádság is, ehhez pedig alkalmasabb magyarul és magyarán az egyes szám.

(2)

Az [V] hálaadó imádság Szenci Molnár Bibliájában már megvan (Oppenheim 1612),⁷ mint a *debreceni ekklezsia imádsága*. Ez azt jelenti, hogy ezt korábban ismert és elismert hagyomány részeként közölte zsoltárfordítónk. Még a reformáció századában kellett keletkeznie és meggyökereznie, később is széles körben használatosnak kellett maradnia. Gyanította ezt, de adatok hiányában nem igazolhatta Incze Gábor, csak annyit valószínűsített, hogy a Heidelbergi Káté későbbi (német és latin) kiadásaihoz csatolt imádságok közül fordíthatták, vagy azok nyomán keletkezett.⁸ Fennmaradása hazánkban bizonynyal összefügg a Heidelbergi Káté elterjedésével és a katekizálás tekintélyével, kedveltségével. Ennél pontosabbat ma sem állíthatunk.

Öröklődött a patinás imádság egészen a 19. század elejéig (vagy derekáig), ameddig használták a »debreceni öreg« énekeskönyvet. Tudniillik végig benne volt ez az imádság, utoljára 1817-ben látott napvilágot.⁹ Vidéken tovább maradt, nem váltották le újjal a régi énekeskönyvet nagyjából a forradalom és szabadságharc idejéig. A régi imádság tehát túlélte a Benedek Mihály szerkesztette (1806-os) énekeskönyv hivatalos bevezetését évtizedekkel. Beletartozott a könyörgés szolgálatát végző hívek kedvelt törzsanyagába harmadfél évszázadon át. Többek között elsőnek iktatta be ezt a Kolozsvárott napi könyörgéseken elhangzó imádságok sorába a *Liturgia Claudiopolitana*;¹⁰ és mint egyetlen imádság, benne volt 1685-ben a Tótfalusi Kis Miklós-féle Aranyas Bibliában,¹¹ meg 1686-ban a külön is kiadott kis zsoltárkönyvben.¹²

⁷ RMNy 1037, [3] 187–189.

⁸ Vö. *A magyar református imádság a XVI. és XVII. században*. In: Theologiai Szemle VII. (1931) 37–229; különösen 151. A munka önállóan is megjelent: Debrecen, 1931. (Theológiai Tanulmányok 17.)

⁹ Az »öreg debreceni« énekeskönyv fogalmához és kiadástörténeti adataihoz vö. MEZ [= Magyar Egyházzene] XII (2004/2005) 181–186

¹⁰ RMK I. 1588 — Vö. *Liturgia Claudiopolitana. A református istentiszteletek rendje Kolozsvárott 1670 táján*. Sajtó alá rendezte, szerkesztette, a jegyzeteket és a kísérő tanulmányt írta: Fekete Csaba. Debrecen, 2005. (A Debreceni Református Hittudományi Egyetem Liturgiai Kutatóintézetének kiadványai 1. Acta Patakina XVIII. Nyelvi és Művelődéstörténeti Adattár. Kiadványok 9.)

¹¹ RMK I. 1324

¹² RMK I. 1346

Az imádság szövegtörténetének része, hogy találhatók benne apróbb eltérések is a nyomtatott énekeskönyvektől és ágendáktól; de ezek eredete bizonyosan nem tisztázható, mert valószínűleg más úton, például a nyomtatott ágendáktól függetlenül terjedtek a kéziratos változatok. Érdekes említenünk az eltérések közül azt, hogy a 18. századi »öreg debreceni« énekeskönyvből elmaradt egy rövid szakasz, mely Losonczi András kéziratában még megvan: „...Egyiptomban, a pusztában ... minden kegyetlenek ellen.”¹³ Nincs meg másutt a kéziratnak az e bekezdésben közvetlenül ezelőtt olvasható mondata: „Országunk megmaradását szerető vitézlőkkel, jó és szelíd, jámbor életű gondviselőkkel, igaz lelkű és hűséges tanítókkal, és a szegény szót fogadó községgel egyetemben...”¹⁴

Van egy idegen szakasz is ugyanebben az imádságban. Voltaképpen egy rövid reggeli imádság ékelődik be a könyörgés szokásos lezárása elé. Valamelyik gyűjteményből valaki hibásan másolta, vagy összekeveredtek a sokat forgatott mintakézirat kiszakadt lapjai, és a kópiát gépiesen készítő diák nem figyelt az összefüggésre.

Ez abból látható, hogy az imádság vége felé ismétlődik az egyik szokásos megszólítás, sok imádságban található tipikus kezdet. Ez az imádság eredetileg mind reggel, mind este mondható (*Közönséges hálá-adás és könyörgés Istennek minden elvött és vejendő javaiért*), e szerint van a végén alkalmas betoldás. Tehát, ha tudatosan reggeli könyörgésre akarta volna valaki alkalmazni, akkor a megfelelő reggeli függelékkel kellett volna hozzáadnia. Ha pedig ezzel a betoldott imádsággal változtatott volna az eredetin, akkor ezt az ide nem illő megszólítást vagy el kellett volna hagynia, vagy másként fogalmaznia.

Szintén van egy tipikus szerkezeti elem az eredeti imádságban — ez a „*Viszontag...*” szóval kezdődő bevezetése a kéréseknek —, már fentebb előfordult egyszer. Meggondolt és tudatos szerkesztés ezen is változtatott volna, ha a beékelés nem véletlen elnézés.

Ezzel a [*V*] jelölésű imádsággal tízre növekszik a gyűjteménybe foglalt tételek száma. A többlet-imádság incipitje és befejezése:

Úr Isten, mi kegyelmes, szerelmes szent Atyánk, ki minden állatoknak, nagyoknak és kicsinyeknek kegyelmes gondja viselője, őrizője, oltalmazója és tápláló Atyja vagy. Nagy hálákat adunk [...] Viszontag felségednek [...] egész életünknek rendjében [...]

[...] Fiadnak az Úr Jézus Krisztusnak általa. [Ámen.]¹⁵

Nem Losonczi András saját imádsága ez sem, szó szerint így található például az alább is idézett és fentebb már említett kassai énekeskönyv (1662) végén, a Siderius János kátéja mellett, amely sok énekeskönyvnek volt állandósult tartozéka.¹⁶

(3)

Szövegében és terjedelmében sem azonos, de példaként megemlítem, hogy a [VI] imádsághoz sokban hasonló van Drégelypalánki Jánosnál is 1698-ban.¹⁷ Könyve jó negyedszázaddal későbbi, mint a kézirat, mégsem az a gond, hogy azonos vagy nem azonos a szöveg. Drégelypalánki a prédikáció-vázlatokba átírt *Praxis pietatis*

¹³ Dienes Dénes idézett kiadásában 17. lap

¹⁴ Ugyanott 17. lap

¹⁵ Ugyanott 18. lap

¹⁶ RMK I. 992 C^{1b}–C^{2a} — a Siderius kátéjának függeléke paginálatlan, vagy az általam forgatott debreceni példánynak (amelyből jelenleg több példány nem ismeretes) adjusztálás folyamán levágták a lapszámait. — Eddig a Siderius kátéjához csatolt imádságokat csak néhány kiadás alapján regisztráltam.

¹⁷ RMK I. 1420, 63–66. p. [16] *Estvéli Imádság*.

végére 43 imádságot csatolt, ezekről megmondta, hogy részben hagyományosak, példaként említi a Debrecenben használatosata, amelyről már volt szó, részben sajátjai. Nem árulja el azt sem, hogy ezek közül melyiket írta ő maga, vagy melyiket alakította át. Arra mutat ennek az imádságnak — több más hasonló témájú mellett — Losonczy András másolatai közötti feltűnése, hogy nem Drégelypalánki szerzeménye lehet, hanem tiszántúli vagy erdélyi szertartásba tartozó. Közös forrásuk kézíratos (debreceni?) szertartáskönyv lehetett.

Az imádságok között olyanok is vannak, amelyeket nem határoz meg az azonos kezdet, mert eltérően folytatódnak. Mások nagyobb részben megegyeznek, csak a befejezésük nem. Némelyik imádságnak rövidebb, máskor meg bővített alakjával is találkozunk. Ezekről nem tudjuk eldönteni, hogy melyik lehetett a korábbi vagy eredeti.

(4)

A [VII] imádság szintén benne van az 1662-es kassai énekeskönyvben, a himnuszokat és ünnepi megkülönböztető énekeket tartalmazó énekeskönyvi rész után. A kézirat a nyomtatott szöveggel szó szerint azonos, néhány szórendcserét (szócserét) kivéve. Egyetlen helyen tartalmaz többlet kérést a Losonczy András másolata a *Te-kints, édes Atyánk...* kezdetű szakaszban: „az keresztyén rabokra, hogy őket megszabadítsad [tudniillik úgy tekints], a gyermekszülőkre, hogy őket boldog s csendes szüléssel megajándékozzad”. A rabokért való könyörgés a török hódoltság miatt önálló imádságokban és imádságos könyvekben is gyakori, már Huszár Gálnál találunk ilyet. Később az »öreg debreceni« énekeskönyvben két szülő nőkért mondandó imádság ismétlődött minden kiadásban.

(5)

A [VIII] imádságot megtaláljuk egy latin nyelvű váradi nyomtatvány függelékében, több más imádság társaságában. Ez a prédikációelméleti munkákat tartalmazó kötet 1650-ben jelent meg.¹⁸ Kiadásával és szerkesztésével kapcsolatos nem maradt ránk adat, de az újabb szakirodalom rávilágított, hogy bizonyos Medgyesi Pál névtelen szerkesztménye,¹⁹ meg egyébként is Várad volt a puritánság szétsugárzásának egyik fészke. A neves nyomdász, Szenci Kertész Ábrahám sem volt a puritánságtól érintetlen. Az imádságnak tehát lennie kell valahol puritán munkákban előzménynek. Jelenleg azonban nem tudjuk, honnan származik. Más helyeken is előfordul.²⁰

(6)

Szemléletes a [III.] imádság főntebb már említett átalakítása. Néhányat lássunk egymás mellett a legjellemzőbb szakaszokból. A szó szerint egyező bekezdések után az imádság lezárása teljesen más kéréseket fogalmaz meg az énekeskönyvben, mint amit a kézíratos változatban találunk. Mindez jellemző az imádságok terjedésére és világára. Feltételezhetjük, hogy ennek az imádságnak a használata és eredete jóval korábbi időre nyúlik vissza, a legkorábbi forrást nem ismerjük.

¹⁸ [1] Abraham Scultetus: *Axiomata concionandi practica*. [2] Guilielmus Bucanus: *Ecclesiastes seu de methodo concionandi tractatus duo*. Várad, 1650. — RMNy 2354

¹⁹ Vö. Bartók István: „Sokkal magyarabbul szólhatnánk és írhatnánk”. *Irodalmi gondolkodás Magyarországon 1630–1700 között*, Bp. 1998, 150–183. (Irodalomtudomány és Kritika.)

²⁰ Például a kassai énekeskönyvhöz nyomtatott Siderius-féle káté függelékében (RMK I. 992).

Putnok, 1660, kézirat	Kassa, 1662, énekeskönyv ²¹
...mi, te szegény méltatlan szolgálóid és szolgálóid, megismerjük magunkban, hogy miképpen bűnben születettünk, azonképpen álnokságban éltünk, és megrontottuk minden hagyományaidat gondolatukban, szólásunkban és cselekedetünkben, mindenekben magunk akaratának kívánságait és testünknek indulatait követvén...	...én te szegény méltatlan szolgáló meg ismérem magamban, hogy miképpen bűnben születtem, azonképpen álnokságban éltem, és meg rontottam minden hagyományidat, gondolatomban, szollásomban, és cselekedetemben, mindenekben magam akaratjának kívánságát, és testemnek gonosz indulatit követvén...
Minek okáért megérdemlünk minden szégyent... ha csak a te igazságod és a mi bűneink szerint bánsz, Uram, mivelünk.	Minek okáért igazán meg érdemlek minden szégyent... ha csak a te igazságod és az én érdemem szerint bánol én velem.
De kérünk tégedet, ...bocsássad meg minden bűneinket s ments meg a szégyentől... bocsásd szent Lelkedet a mi szíveinkbe, ki bizonyossá tegyen minket, hogy te minékünk Atyánk vagy és mi is teneked fiaid és leányaid vagyunk és hogy elváltozhatatlanképpen szeretsz minket...	De kérlek tégedet, ... engedd és bocsásd meg minden bűneimet és ments meg a szégyentől, ...bocsásd Sz. Lelkedet az én szívemben, ki ki bizonyosság tegyen engem, hogy te énnékem Atyám vagy, s-én is a te fiad vagyok és hogy változhatatlanképpen szeretsz engemet.
Hogy bűneink inkább-inkább meghaljanak mibennünk...	Hogy bűneim inkább inkább meghaljanak én bennem...
Hálákat adunk mi teneked... lelkünkkel és testünkkel közlött áldomásaidért, ... gyermekségünkől fogva e mai napig... minket megőriztél...	Hálákat adok én tenéked ... lelkemmel és testemmel közlött áldomásidért, ... gyermekségemtől fogva e' mai napig... engemet meg őriztél...
Kérünk téged... Helyeztesd félelmedet szemeink eleibe, és szent Lelked úgy igazgassa szívünket, hogy valamit gondolunk, ... szolgáljon... a mi lelkiismeretünknek csendességére...	Kérlek, édes Uram, tégedet... Helyheztesd félelmedet szemeim eleiben, és Sz. Lelked úgy igazgassa szívemet, hogy valamit gondolok,... szolgáljon... lelkem ismértetinek csendességére.
Vigasztaljad a betegeket és a vigasztalás nélkül valókat, szent angyalaidal hordozzad és vezéreljed mind szárazon, vízen az igaz úton járókat, szabaddítsd meg a keresztyén rabokat, segéljed meg az igaz özvegyeket és árvákat és minden szegény szűkölködő gyámoltalánokat, egyszóval mindazokat, kik tehoz-zád igaz hitnek általa buzgó szívből felfohászkodnak.	Vigasztaljad a betegeket és a vigasztalás nélkül valókat. Uram Istenem, tarts engemet is szüntelen készületben a hit és megtérés által utolsó végemre, hogy vagy élek vagy halok, találtathassam te sajátodnak, örök dicsőségedre és énnékem is vég-nélkül való idvességemre, az én Idvezítő Jézus Krisztusom által. Kinek áldott nevében mind ezeket a te kezeidből várom és dicsíretedet s dicsőségedet néked tulajdonítom, abban a könyörgésben, melyet maga sz. ajakival meg szentelt, mondván <i>Mi Atyánk...</i>
Hallgass meg minket etc.	

²¹ Az énekeskönyvben az imádság egyetlen bekezdés, nincs szakaszokra bontva. Szintén ilyen például a Lőcse 1682. évi kiadásban is (RMK I. 1287).

Imádság és imádságos könyv beágyazódása

Gyermeekévé fogadott minket a mi Urunk egyszülött Fia érdeméért: fiak vagyunk tehát, nem rabszolgák vagy béresek. Ismerjük a szövetséggel járó *fiúvá fogadás* ígéretét, ismételjük is. Mai köznyelvünkben viszont a *fogadott* gyermek alig használatos, sokan nem értik az egykor oly népszerű imádságformulát. Egyházi nyelvünkben sem beszélünk *fogadott fiúságról*.²² Abból az imádságból való ez a címül választott félmondat, amely a Losonczi András másolatai között az [V] számú.²³ Ennek eredetét és százados történetét láttuk fentebb, a reformáció korától a 19. század közepéig ível. Emlékeztessen ez a cím az elfeledett értékekre, hitvalló őseinkre, imádságaikra, azokra is, amelyeket érettünk mondtak el szüleink, hogy oda ne vesszünk, hanem éljünk, és idővel folytassuk mi magunk is az imádkozás szolgálatát, tanítsunk mi is, és újra tanuljunk magunk is imádkozni.

Huszár Gál, Bornemisza Gergely, és nyilván sokan mások is, csak részben dolgoztak nyomtatott forrásokból, szerkesztményükben újonnan fordított vagy alkotott énekek mellett mindenkor voltak jóval korábbi, kéziratokban talált, vidékenként másolatokban cirkuláló énekek. A graduálokba is másoltak későbbi toldalékokat. Az imádságos könyvek egyes tételei hasonlóan terjedhettek és maradhattak fenn. Ezt is példázza a Losonczi András gyűjteménye. Új gyűjtemények szerkesztésében a hozzáférhető, de később eltűnt kéziratok forrásokat sem kerülték el a sajtó alá rendezők, sem pedig a kegyes olvasmányokat kedvelők. Erre is figyelmeztet a fentebbi néhány adalék. Van azonban még egy teljesen elhanyagolt terület, ez sem maradhat említetlen.

Az imádságos könyveknek sokkalta nagyobb becsük és hatásuk volt régen. Nagyjából a 19. század óta tart a hanyatlás folyamata. Sorvad, lassan kivész a kegyesség, értve a napi könyörgésen való részvételt is, meg azt is, hogy az otthoni csendes percekben általános az éneklés meg a hagyományos imádságok hiánya.²⁴ Az ének, főként a zsoltáreneklés mindenhol hangzott hajdan, de mellette a prózában (és kivétel nélkül fennhangon mondott) imádkozás és az imádságos könyvek is igen kedveltek voltak. A hajdani jámborság az énekeskönyv tartozékának tekintette és *Buzgó könyörgések* címmel imádságokat toldott az impresszumhoz, a nyomtatásban terjesztett gyülekezeti énekeskönyvhöz. A hagyományos imádságos könyvekhez meg énekeket ragasztottak. Ahol ez hiányzott, kézírással hozzámásolták. Egyes gyűjteményekben az énekek vagy az imádságok mennyisége fokozatosan gyarapodott. Az úgynevezett »öreg debreceni« énekeskönyv imádságai semmit nem változtak 1723 és 1817 között; nem egy közülük már a 17. században, vagy még korábbi időben keletkezett.²⁵ A Losonczi András által másolt imádságok között is van ezekkel megegyező.

²² Meggondolkoztató, hogy római a katolikus szakirodalomban elég gyakori a *fogadott fiúság* taglalása.

²³ Dienes Dénes idézett kiadásában 14. lap

²⁴ Vannak népszerű és értékes imádságos könyvek a 19–20. században is, ezek stílusa meglehetősen különbözik a régiektől. A 19. század vasárnap iskolai mozgalma, aztán az ébredési hullámok teljesen más imádkozási szokásokat és stílust honosítottak meg. Egy ideig a régi kegyességi könyvek is megjelentek még, némelyik a 20. század elején látott utoljára napvilágot. Azóta eltelt egy évszázad, szertartási, magatartási és társadalmi változásokkal telve. Egyre szaporodtak a vallásos életet általában károsító, vagy megvető és üldöző praktikák. Az imádkozás közösségi és liturgikus vonásai tovább sorvadtak.

²⁵ Pillanatnyilag a huszonegy imádság egyharmadáról sikerült kimutatnom a 17. századi eredetet.

Ha nem sorvad tovább, hanem megéled egyházunk kegyességi élete és szertartási gyakorlata, akkor meg kell találnunk ennek az örökségnek részben való felújítását — beleértve egyes hagyományos imádságok időnkénti szertartásba való iktatását, azaz a régi módon könyvből imádkozást is —, még sokkal nagyobb részben pedig munkálkodnunk kell a mai módra való folytatáson. Ez nem jelent semmiféle gépis átvételt, nem egyéb vallások és valláspótlékok vagy módszerek technikáinak és divatos nézeteinek utánzása. Ha jól érti és jól teszi dolgát korunk magyar református teológiája, akkor a hazai reformátusság bibliai gyökerekről kihajtva újul meg formában (szertartásaiban) és tartalomban (kegyességében).

...még a fészekből leeső verébfiókára is...*

Adalék a Losonczi András-féle imádságok (1660–1662) hátteréhez és forrásaihoz

Megvan a teljes szövege a Patakon őrzött 17. századi egyik könyörgés lezáró szakaszának, amelyet a kézirat csonka lapjáról Dienes Dénes csupán a hiányok kipontozásával közölhetett.¹

A főtebb címül választott félmondat is idézet a Losonczi András-féle [I]. imádságnak a kérést bevezető harmadik bekezdése elejéről. Ismertem ezt a szószerkezetet, de előző közleményem megírása idején nem sikerült rábukkannom mondatra és a könyörgésnek a forrására: *Gondviselő felséges Úr Isten, kinek gondviselése kiterjed még az hajszálra, még a fűszálra is, még a fészekből leeső verébfiókára is...* Az imádság tudniillik szélesebb körben terjedt. Erre mutat nyomtatott könyvbeli előfordulása. Innen való a kiegészített záró szakasz.

E' mi nyomorult városunkban lévő szent serege a te szent Fiadnak, légyen mi tölünk tenéked kiváltképpen való atyai gondviselésed alá ajánlva. Minden szükségekben te hozzád óhajtozó híveidnek óhajtasoknak légy az Úr Krisztusért kegyes meghallgató és szükségeknek bételjesítő Istene, és aminthogy bennünket, ez estvélre (reggeli időre) tűrhető egészségben és békességben jutattál, kiért szent neved áldassék mindörökké: Így a holnapi napra is (estvélre is) juttass minden hozzánk tartozókkal egyetemben, mind testünknek, lelkünknek (melyeket szent kezeidben ajánlunk) oly egészséges ép voltával, melyet tenéked hálaadó szívvel megköszönhessünk szent Fiad által, a mi Urunk Jézus Krisztus által, aki minket eképpen tanított imádkozni: Mi Atyánk, etc.

A kiegészítés forrása a dunántúli agenda. Paksi K. György (kb 1615–1651/1652) püspök adta ki. Váradon jelent meg 1643-ban.² Hét imádság és Ágostontól egy meditáció is járul hozzá.

Reggeli és estvéli könyörgések sorában találjuk nyomtatásban az [5]. imádságot, külön felirat nélkül. A zárójeles betoldások szerint egyaránt imádkozható nap kezdetén és végén. Ebből való a Losonczi-féle [I]. imádságnak a főtebb idézett kiegészítése. Így újabb tételnek nevezhetjük meg nyomtatott forrását.

A dunántúli agenda csatolmányában szintén megvan a Losonczi-féle gyűjtemény [V]. és [*V*].³ számú könyörgése, méghozzá ugyanebben a sorrendben. Ezzel ismét bebizonyosodott, hogy tévesen élte be az első imádságba a másodikat egyik korábbi (bizonyos kéziratos) forrás, amely nyomán Losonczi másolata készült. Az [*V*] jelöléssel megkülönböztetett kéziratos könyörgés nyomtatásban két bekezdésre tagolódik. Losonczi kéziratában nincs az első bekezdés végén ámen. Ez a tétel tehát

* Készült az OTKA TS 049863 pályázat támogatásával

¹ Szárnyaidnak árnyékában. Könyörgések a 17. századból. Sárospatak, 2006. (Acta Patakina XX.) 7. lap, 2. bekezdés.

² A' Sacramentomok Ki-szolgáltatásának, az Hazasok és Bírak Meg-esküttetésének, és az bünből megtérteknek Bé-vételének bizonyos módgya és rendi... RMNy 2043

³ Vö. Fekete Csaba: Fogadott fiúságra elpecsételtél. In: Egyháztörténeti Szemle 9 (2008/4) 73–84.

rövidített könyörgésként is használatos lehetett, hisz a nyomtatott forrás az élő gyakorlat szerint tükrözheti az alternatív megoldást.

A kéziratos gyűjteménynél két évtizeddel korábbi nyomtatott változat egyben értékelési támpont. Ha a Losonczi-féle könyörgések gyűjteményének tíz tételéből hat nyomtatott könyvekben is terjedt, akkor elég nagy bizonyossággal állíthatjuk, hogy nem saját önálló szerzeménye a fennmaradó négy imádság sem. Azaz nem szerzőként, hanem a hagyományos imádságok alkalmazójaként és kéziratban való örökítőjeként tisztelhetjük Losonczi András debreceni diákot.

Néhány megjegyzést érdemel még a nyomtatott forrás, tehát a dunántúli agenda is, amelyhez az imádságok sorozatát csatolták.

A címlap elsorolja a szertartásokat, amelyeknek rendje a kiadványban található, és hozzáfűzi: *Melly mellé adattattak reggeli és estvéli szokot Könyörgések-is, az Ecclesiának közönséges hasznára*. Közérdekű cselekmény (leiturgia), közösségi haszonra való a könyörgés. E hagyományosan örökített imádságoknak meglehetősen nagy múltja volt és széles körű ismertsége. Kedveltségük is sokkalta nagyobb volt hajdan. Idős lelkészek, sőt egykori református iskolákban végzett tanárok, jogászok, orvosok, akik a 20. század közepén még vállaltak legációs szolgálatot diákként, amíg ezt nem tiltották meg, mostanság is emlegetik, hogy helyenként a szokott liturgián, az imádságok szövegén sem volt módjuk változtatásra. Esetleg néhol kiegészítésére. A gyülekezet templomos része hallásból megtanulta a könyörgéseket is, tehát félhangosan mondta és elvárta, hogy éppen úgy változtatás nélkül hangozzanak el, mint a Miatyánk. Ez a beidegzés visszanyúl a reformáció kezdetére, amikor a kollekták használata a protestáns egyházakban általános volt, és sokáig az is maradt. A Vízolyi Biblia megjelenése után jó másfél évszázadig még sok prédikátor használta az *Evangéliumok és Epistolák* valamelyik magyar (sőt latin) kiadását, meg a posztillás köteteket, az imádságok a perikóparenddel együtt öröklődtek a 18. század derekáig, vagy még tovább. Ezért nem meglepő, hogy egyes imádságoknak több évszázados története volt.⁴

Paksi György a következő szertartási eligazítást illesztette a közölt imádságok elé:

A könyörgésnek szükséges és hasznos voltát senki eléggé ki nem mondhatja. Nem is szükség minden nap újjob-újjob sentenciákkal, a Páterek írásából avagy az Szent Írásból azt állatni, és arra a községet úgy ingatni (*ubi rerum testimonia adsunt, non opus est verbis*), hanem amint a mi idvözült tudós eleink szokták volt, ilyen formával megelégedhetünk a könyörgéshez való készületben.

A mi segedelmünk légyen az Úrtúl, ki teremtette a mennyet és a földet, Ámen. Alázatos és törödelmes szívvel lélekkel járuljunk a mi kegyelmes Atyánknak, Istenünknek dicsőséges tekinteti eleiben, és hogy irgalmasságot és könyörületességet találjunk, az alkalmas időben való segítségre, könyörögjünk ő szent Fölségének ekképpen:

Örök mindenható, etc. [Ez az első könyörgés kezdete.]

⁴ Lásd részletesebben Fekete Csaba: Imádságtörténeti mozzanatok. Buzgó imádságok és áhítatos könyörgések. [Előadás szerkesztett változata; előszóval elhangzottak válogatott részletei Piliscsabán a 2008-as lelkiségtörténeti konferencián.] In: Lelkiségtörténeti számvetés. Szerkesztette Szelestei N. László. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar. Piliscsaba, 2008. (Pázmány Irodalmi Műhely. Lelkiségtörténeti tanulmányok.)

Főpásztori óvásra azért lehetett szükség, mert e szerint voltak lelkészek, akik szerették fitogtatni tudományukat. Dogmatikai tanokat bizonygattak, fejtegették polemizáló tételüket, patrisztikus és klasszikus idézeteket fűztek az istentiszteleti cselekményekhez (nem ritkán latinul). Magyarázkodásuk az istentisztelet rendjét megmagakasztotta, az áhítatot elűzte. Magától értetődően nógatták (»ingatták«), tanígtatták az istentiszteleti közösséget. Sok beszéddel. Elhomályosították a *verba solemnia* (mindmáig nagyon is aggályos) használatát. A Vizsolyi Biblia tekintélye (Szenci Molnár Albert kiadásai révén) a 17. század közepén már elterjedt, hozzájuthatott magyar Bibliához a legtöbb prédikátor. Nyakló nélkül megfejtelt bibliai idézetek, neobarokk szóvirágok miatt óhatatlan, hogy mellékvágányra ne terelődjék a liturgikus történet. Fárasztja a figyelmet, elálmosítja a gyülekezetet. Ezért ajánlotta a klasszikus és rövid bevezető mondatot, valamint a pontos bibliai idézetet Paksi K. György.